

Juan-Miguel Fernández-Balboa,
School of Kinesiology and Physical Education,
University of Northern, Colorado, USA.

ASPECTES CRÍTIC I CÍVIC DEL ROL DELS/DE LES PROFESSIONALS DE L'EDUCACIÓ FÍSICA I L'ESPORT: CONNEXIONS AMB LA POLÍTICA, L'ECONOMIA I EL MEDI AMBIENT

Resum

El filòsof Descartes va dir: "Penso, doncs existeixo". En aquest article intentaré explicar com la nostra forma actual de pensar, com a professionals de l'Educació Física, està freqüentment desconnectada dels àmbits social i ambiental. Aquesta falta de connexió, d'una banda, limita el nostre poder educatiu, i, de l'altra, pot tenir conseqüències greus per al futur de la raça humana del nostre planeta. La meua intenció és promoure una nova forma de pensar que ens ajudi a adonar-nos que l'Educació Física i l'Esport no són entitats aïllades del context social, sinó que, al contrari, influeixen i estan influenciades per la política i l'economia, i a més estan relacionades amb el medi ambient. Per aquestes raons, vull estimular en el/la lector/ra nous camins de pensament i acció. En concret, si el meu article ajuda a comprendre la necessitat de transcendir la barrera de la nostra mentalitat d'"especialistes" i a establir connexions entre els contextos educatiu, social (polític i econòmic) i el medi ambient, els meus esforços hauran estat ben emprats. Si, a més, les meues idees serveixen per estimular accions transformadores tant a nivell individual com col·lectiu, la meua missió s'haurà acomplert.

Paraules clau: medi ambient, activitat a la natura, rols.

Introducció

En un article recent d'*Apunts*, el professor Carlos Plana Galindo (1992) analitzava el rol del "professor" [sic] d'Educació Física. En la seva anàlisi, Plana Galindo va ressaltar dos aspectes fonamentals en aquest rol: (a) l'acció específica dins de l'Educació Física i (b) els paràmetres que justifiquen l'èxit docent basats en accions relacionades amb l'entorn. En la seva introducció, Plana Galindo va destacar el caràcter "especial" d'aquesta assignatura i va suggerir que "la solució és discriminar-la o conèixer les seves veritables possibilitats en l'escola" (p. 58). Des d'aquesta doble perspectiva, va optar per la segona possibilitat i va procedir a analitzar el rol dels/de les professionals d'aquesta assignatura des de tres punts de vista: (a) la seva relació amb la comunitat, (b) la relació amb la institució i (c) la seva relació amb els alumnes. Si bé el caràcter d'aquesta anàlisi és d'una utilitat indiscutible, el seu contingut, des del meu punt de vista, és una mica limitat per dues raons. La primera és que, malgrat les seves intencions inicials, Plana Galindo va dedicar la se-

va discussió principalment a les relacions del rol del/de la educador/a físic/a als marcs de la institució i dels estudiants; deixant així una mica de banda les seves relacions amb la societat. La segona raó és que el seu plantejament de les "veritables possibilitats" de l'Educació Física està emmarcat en un quadre tecnocràtic (McKay, Gore, Kirk, 1990) i humanístic, però no té caràcter crític.

Per tant, aquest article ofereix noves dimensions respecte del rol del/de la professor/a d'Educació Física i l'Esport partint d'una perspectiva sociodocent i crítica. "Sòcio-docent" perquè estableix llaços de connexió entre les missions de l'escola (i en concret de l'Educació Física) i la societat en general. "Crítica" perquè, en paraules de José Devís (1990), el tipus d'anàlisi que proposo està compromès "amb la creació i promoció d'un procés educatiu emancipatori mitjançant una reflexió...[del rol dels/de les professors/res d'Educació Física] respecte de les seves creences, supòsits i pràctiques" (p.11). Penso que aquesta doble perspectiva és necessària per poder emprendre una labor totalment educativa. Sense aquest "ull crític" i sense explorar els espais adjacents a la institució escolar és impossible adonar-nos de les contradiccions en què ens veiem immersos (p.e. la pràctica d'activitats físiques en zones on els índexs de con-

taminació ambiental són perillosos per a la salut) i de les conseqüències que tenen els nostres actes professionals en els estudiants i en tota la societat en general. Per tant, una labor educativa completa requereix que analitzem la nostra pràctica en formes que van més enllà de l'evidència.

Dimensions socials de l'Educació Física i l'Esport: política i economia

En primer lloc, vull ressaltar el caràcter social de l'ensenyament. Des dels seus orígens, l'ensenyament ha complert dues funcions importants, la socialització dels educats dins d'uns paràmetres culturals concrets, i el manteniment i reforçament de determinades estructures socials i econòmiques per tal de mantenir l'*status quo* de certs grups que dominen els destins de la societat. Una prova en són els esforços que tots els governs i grups poderosos fan per influenciar el contingut del currículum, ja sigui de formes evidents o ocultes. Amb aquest argument, vull indicar que l'ensenyament no és un procés neutral, ans al contrari, està afectat per, i alhora afecta, certes circumstàncies i ideologies polítiques i socials concretes. En aquest sentit, l'ensenyament és "construir socialment" i, per tant, es pot re-construir i adoptar formes múltiples depenent de qui tingui el poder.

Molts dels lectors recordaran l'ambient religiós i militarístic (en un clima d'autoritat i coerció, tant mental com física —files i formacions, assistència forçosa a actes religiosos, accions disciplinàries que oscil·laven des de la humiliació pública als cops—) de les escoles durant la passada dictadura. Indubtablement, l'educació de l'alumnat durant aquest període de la nostra història va contribuir en gran mesura a la llarga durada d'aquesta mena de govern. D'altra banda, en la nostra estructura governamental actual, l'èmfasi educatiu es posa en la restauració de

les llengües vernacles de les diverses regions, en la revitalització de les històries regionals de les comunitats "autònomes" i en el reforçament de les estructures econòmiques i polítiques actuals. En aquest sentit, la connexió de l'escola amb la resta de les institucions socials té un caràcter evidentment simbiòtic.

L'Educació Física i l'Esport, com a parts intrínseques de l'ensenyament, també han seguit els dogmes educatius de les diferents èpoques, i han servit i serveixen per reforçar diverses ideologies polítiques i econòmiques (Fernández-Balboa, 1993; Kirk, 1992). Al llarg de la història, per exemple, es pot veure el caràcter militarístic de l'Educació Física en societats bèl·liques (per exemple, l'antiga Esparta) (Thompson, 1988) o en règims polítics sota un govern militar (per exemple, l'Alemanya nazi). D'altra banda, la majoria de les activitats físiques influencien i es veuen influenciades per un altre aspecte importantíssim de la vida social com és l'esport. Per a molts, la distinció entre l'Educació Física i l'Esport és difícil de separar. En molts col·legis, les classes d'Educació Física es dediquen exclusivament a l'ensenyament i la pràctica d'activitats esportives, especialment a BUP.

En aquest sentit, l'Educació Física no és una assignatura neutra, sinó que actua com a reforçant de les estructures educatives i socials existents. A més, aquesta assignatura està íntimament relacionada amb l'esport, el qual, alhora, també ha complert i continua complint una missió legitimadora de les estructures estatals. Un exemple n'és el desenvolupament del sentiment de patriotisme (tant local com nacional) en la nostra i en altres societats. La influència de l'esport en la creació de masses lleials als seus governants es pot veure a través de les diverses eres històriques. A l'antiga Grècia (Thompson, 1988), els governants tirans (com Pisistrat) i fins i tot demòcrates (com Pèricles) van fer servir esdeveniments esportius per guanyar-se les simpaties

i la lleialtat de la plebs atenenca. S'observa el mateix en la història de l'Imperi Romà, en la qual els emperadors proveïen regularment les multituds amb entreteniments en forma d'espectacles esportius (curses de quàdriques, lluites de gladiadors, etc.) per guanyar-se el suport popular. La teoria darrere aquest argument és que, mentre el poble tingui una manera de distreure's i entretenir-se no es preocuparà dels assumptes polítics.

Avui dia es veu el mateix amb la politització de l'esport i l'exaltació oberta al patriotisme en connexió amb la lleialtat als colors de l'equip local o nacional, l'ús dels himnes i les banderes nacionals o regionals en esdeveniments esportius, i el recolzament tant econòmic com propagandístic de l'esport per determinats organismes estatals. Aquests fets suggereixen l'existència d'uns llaços íntims entre aquestes dues institucions.

L'esport (i, atesa la seva estreta relació, també l'Educació Física) també té connexions directes amb altres institucions socials tals com l'economia; i aquesta, alhora, amb el medi ambient. Anem per parts. La relació entre l'esport i l'economia és evident en els efectes financers que diversos esdeveniments esportius tenen en mercats locals i nacionals (Barbero, 1990). Un exemple clar d'aquesta dinàmica són les Olimpíades. Cada quatre anys, els Jocs Olímpics creen un efecte en cadena que proporciona feina i beneficis monetaris (1) a molts sectors (la construcció, el tèxtil, l'artístic, els serveis bàsics —hostaleria i manutenció, etc.—). Similarmet, esdeveniments esportius serveixen de pantalla per a la propaganda de diversos productes i règims polítics i atrauen turisme regional, nacional i internacional.

Minseok (1990) ha estudiat els efectes dels Jocs Olímpics de Seül el 1988. Arran d'aquests Jocs Olímpics, les inversions econòmiques han estat molt lucratives tant per al govern de Corea del Sud com per a altres governs que han invertit en aquell país, tals com Ja-

Pop-cross. FILONOV, Vladimir. URSS

pó i els Estats Units. El Banc Nacional de Corea del Sud, per exemple, notificà recentment que, com a resultat dels Jocs, 14 bancs japonesos amb inversions a Corea del Sud van registrar increments econòmics del 57%, mentre que bancs nord-americans van registrar un increment del 24.5% (Ogle, 1990). Sota aquestes circumstàncies, és fàcil adonar-se de com són d'importants les relacions entre l'esport i l'economia.

Un altre aspecte d'aquestes relacions entre l'esport i l'economia és el caràcter competitiu en què els dos es basen. La present ideologia econòmica està basada en la competició per mercats i matèries primeres. És interessant el fet que moltes activitats físiques (per exemple, jocs i relleus) i esportives en classes d'Educació Física també estan estructurades de forma competitiva. Per tant, no em sembla una exageració pensar que l'Educació Física i l'esport poden servir de "camps d'entrenament" per desenvolupar un esperit competitiu que es pot transferir fàcilment al món laboral. Els/les alumnes que aprenen a competir en classes d'Educació

Física i en activitats esportives escolars i extraescolars poden utilitzar aquest mateix aspecte un cop han accedit als seus llocs de treball.

Com a conclusió, l'Educació Física i l'esport no són matèries neutres sinó que ajuden a reforçar les ideologies i els interessos de determinats grups poderosos. Això té conseqüències ètiques importants per a la tasca docent, ja que aquells/es que ensenyen aquestes matèries sense analitzar-les críticament en relació amb el context social en què es desenvolupen, també contribueixen a la disseminació d'aquestes ideologies i a la defensa dels interessos dels grups privilegiats. Conseqüentment, penso que el rol dels/de les professionals de l'Educació Física ha d'incloure aquest aspecte sòcio-docent i crític.

Dimensió ambiental de l'Educació Física i l'Esport: el medi ambient

No és cap secret (tot i que alguns tendeixen a ignorar-ho) que la revolució industrial, base del desenvolupament econòmic actual, ha tingut molts efec-

tes negatius per al medi ambient. La pol·lució del sòl, l'aigua i l'aire i la ràpida disminució de productes naturals bàsics (minerals, petroli, selves, etc.) es deuen en gran part a la demanda de matèries primeres necessàries per a la sustentació d'un sistema econòmic lligat a una ideologia de progrés continuat. En aquest sentit, filòsofs post-modernistes (Habermas, Foucault, Lyotard) han denunciat i criticat les premisses bàsiques de l'era moderna basades en la idea que, a través de la ciència i la tècnica, la humanitat podria assolir estats de desenvolupament i prosperitat il·limitats.

És obvi que si bé la ciència i la tecnologia han ajudat a l'"avanç" de la humanitat mitjançant el "control" de la Naturalesa, alhora han creat unes condicions alarmants. Ningú no pot negar que els problemes globals resultants d'aquest "progrés" (pol·lució, pobresa, guerres, gana, epidèmies, superpoblació, proliferació d'armes nuclears, augment de la quantitat i perillositat de productes de desguàs, escombraries, residus nuclears, etc.) estan arribant a uns límits que posen

en perill la mateixa existència del nostre planeta.

Respecte del tema, *State of the World: 1992*, publicat anualment pel Worldwatch Institute (un institut dedicat a l'estudi i el seguiment de les condicions del medi ambient terrestre), no deixa dubte de l'estat actual de decadència del medi ambient. Aquí en teniu alguns exemples:

- El gruix de la protectora capa d'ozó en latituds densament poblades de l'hemisferi nord està disminuint a un ritme dues vegades més ràpid del previst per científics fa tan sols uns anys. La capa d'ozó filtra radiació solar (raigs ultraviolats). Alts nivells de radiació solar estan directament relacionats amb el càncer de pell i l'alteració de l'equilibri biològic terrestre.
- Els nivells atmosfèrics actuals de diòxid de carboni (CO_2) són un 26% més alts que en l'era pre-industrial (només fa 100 anys). Com a conseqüència, les temperatures de la Terra en els darrers anys han estat més altes dels inicis d'estudis termogràfics a mitjan segle passat. El diòxid de carboni crea una capa en l'atmosfera que, malgrat que deixa passar els raigs infraroigs de curta freqüència provinents del sol, no deixa escapar els raigs infraroigs de llarga freqüència reflectits per la Terra. D'aquesta manera, el CO_2 contribueix a l'increment de la temperatura terrestre, efecte conegut amb el nom de *green house* o "hivernacle", i aquest, alhora, crea canvis climàtics i accelera la desertització del planeta.
- Com a resultat d'incendis i destrucció de terrenys forestals i selves per a la seva conversió en zones agrícoles, ramaderes, urbanístiques i mineres, boscos i selves s'estan eliminant a raó de 17 milions d'hectàrees l'any (una zona equivalent a la meitat de Finlàndia). Zones verdes són imprescindibles no només perquè absorbeixen CO_2 i produeixen oxigen, sinó que també serveixen d'"hàbitat"

per a moltes espècies animals i de plantes. Amb la destrucció dels boscos i les selves, cada dia s'estan extingint un mínim de 140 plantes i espècies animals.

- Atès que la població mundial està creixent a un ritme de 92 milions de persones anualment (més del doble de tota la població espanyola), les demandes de terreny i productes naturals està incrementant a un ritme exponencial. Això suposa un increment encara més gran en la demanda de zones d'urbanització i terres per a l'agricultura, la mineria, la ramaderia i la industrialització. Aquests factors, alhora, contribueixen a l'empitjorament dràstic de les condicions actuals.

Al seu llibre *New World, New Mind* (Nou Món, Nova Ment), Robert Ormstein i Paul Ehrlich (1989) fan servir una metàfora excel·lent per explicar els límits als quals hem arribat: "Suposem que la història de la Terra es pogués posar en un calendari d'un any, amb la mitja nit de l'1 de gener representant l'origen de la Terra i a mitjanit del 31 de desembre el present. Cada dia d'aquest 'any' representaria 12 milions d'anys d'existència actual de la Terra. En aquesta escala, la primera forma de vida, el bacteri simple, apareixeria a mitjan febrer. Les formes de vida més complexes apareixerien molt més tard; els primers peixos, per exemple, sorgirien cap al 20 de novembre. Els dinosaures poblarien la Terra des del 10 de desembre fins al dia de Nadal, i els nostres primers avantpassats, amb formes humanes reconeixibles, no apareixerien fins a la tarda del 31 de desembre. *Homo sapiens* —la nostra espècie humana— emergiria cap a les 11:45 de la nit d'aquest mateix dia. Tots els fets de la història escrita dels humans [entre els darrers 6.000 i 5.000 anys reals] es podrien localitzar en l'últim minut del 31 de desembre" (p. 7-8).

Amb aquesta eloqüent metàfora podem adonar-nos que el llarg procés evolutiu que ha durat diversos bilions d'anys,

partint de formes de vida marítimes fins al present, podria ser destruït en tan sols una mil·lèsima de segon d'aquest "calendari terrestre". Aquesta destrucció podria ser d'una forma ràpida, simplement prement un botó que posaria en marxa milers de míssils amb caps nuclears amb destinació a... la fi del món (2), o d'una forma més lenta, amb la degradació progressiva del nostre medi ambient (al ritme actual, això potser trigaria alguns centenars d'anys reals —menys d'un segon en el "calendari terrestre"). Des d'aquesta perspectiva, els humans hem creat un futur amb poca esperança de supervivència.

Amb referència a l'Educació Física i el medi ambient, hem d'examinar les nostres creences i actes pedagògics d'una forma crítica. D'aquesta manera ens adonarem que, malgrat les nostres bones intencions, depenent de la nostra opinió filosòfica i professional, podem estar contribuint a empitjorar les condicions de vida per als nostres alumnes i el Planeta.

Heus aquí un altre motiu de preocupació respecte del caràcter "especial" de l'Educació Física. Mentre percebem la nostra labor educativa com a independent de les més àmplies estructures socials i ambientals, la nostra contribució a l'educació dels nostres estudiants serà limitada i potser, fins a cert punt, perjudicial. Vegem per què.

Fins fa pocs anys la pràctica de l'esport i l'activitat física a l'aire lliure s'ha considerat beneficiós per a la salut. Tanmateix, en el nostre món actual, ateses les condicions del nostre medi ambient, aquesta afirmació ja no es pot fer. Per exemple, en els nuclis urbans de grans poblacions, en què els automòbils i les fàbriques emeten grans quantitats de gasos tòxics practicar esport o activitats físiques (com el *jogging* o el ciclisme) pot ser més perjudicial que beneficiós per a la salut. En les ciutats nord-americanes de Los Angeles i Denver, els nivells de pol·lució atmosfèrica equivalen a fumar un paquet de tabac al dia (això tenint en compte que els automòbils d'aquestes

ciutats utilitzen benzina sense plom i que hi ha lleis federals estrictes que prohibeixen cremar llenya i limiten l'emissió industrial de gasos tòxics en certes dates considerades d'alarma roja). A Espanya, la situació pot ser fins i tot pitjor. Posem per cas Barcelona i Madrid com a exemples. Els límits de contaminació d'aquestes dues ciutats espanyoles són, com a mínim, equivalents a les prèviament esmentades ciutats americanes. La lògica indica que les circumstàncies són fins i tot pitjors ja que la majoria dels cotxes a Espanya fan servir gasolina amb plom i les restriccions per a empreses i indústries respecte a l'emissió de gasos a l'atmosfera són quasi inexistentes). Des d'aquesta perspectiva, hom pot adonar-se'n del perill per a la salut (per exemple, problemes respiratoris) que suposa el practicar activitats esportives en aquestes zones urbanes.

D'altra banda, practicar activitats físiques i esportives en zones rurals potser tampoc sigui més saludable. Tot i que aparentment els nivells pol·lució de l'aire són més baixos (dic aparentment perquè hem de recordar que corrents d'aire transporten la pol·lució d'unes àrees a altres, i que, per tant, una part dels gasos tòxics que es produeixen a les ciutats també arriben "al camp") la gran concentració de raigs ultraviolats a causa de la disminució de la capa d'ozó pot causar problemes per a la salut (càncer de pell). Esports tals com l'esquí, el muntanyisme o el ciclisme poden ser perillosos i perjudicials en aquest sentit.

Aquells que practiquen activitats aquàtiques tampoc no estan exempts d'aquests riscos. No cal anar gaire lluny per adonar-se dels nivells altíssims de contaminació en aquest medi. Nedar a les platges, llacs, rius que es troben al costat de grans nuclis urbans és gairebé prohibitiu ateses les quantitats de deixalles industrials, agrícoles i personals (des de pesticides i colorants fins a xeringues i condons) que contaminen les aigües i platges. Malalties de la pell i l'aparell digestiu (en cas d'empassar-

se aigua) són comunes en aquestes zones.

Si bé la incidència de la contaminació del medi ambient pot afectar la salut personal durant la pràctica d'activitats físiques, la mateixa pràctica d'aquestes activitats també afecte el medi ambient. Per exemple, la pràctica de *mountain-bike* i motocross erosiona el terreny. Aquesta erosió contribueix a la desforestació i incrementa les partícules de pols en l'aire. D'altra banda, els esports que utilitzen vehicles de motor (motocross, curses de cotxes, esquí aquàtic, paracaigudisme, etc.) contaminen l'aire amb gasos; la terra amb olis, llantes i carcasses, i l'aigua amb oli i combustible.

La creixent demanda popular d'instal·lacions esportives pot causar problemes per al medi ambient, especialment les que utilitzen una gran quantitat de terreny i recursos naturals. En els darrers anys, diversos investigadors han estudiat la proliferació de camps de golf i les seves conseqüències per al medi ambient. El 1987, s'estima que hi havia uns 25.000 camps de golf en el món (Green, 1987). Des de llavors, aquesta xifra ha augmentat considerablement. Aquest creixement ha afectat el medi ambient seriosament. Kim (1990), Minseok (1993), Stoddart (1990) i Tsutomu (1991) han expressat la seva preocupació respecte d'això criticant l'alt consum de recursos naturals (com l'aigua) i terreny que requereixen aquestes instal·lacions i l'impacte que suposen per a la flora, la fauna i la població locals a causa de les grans quantitats de pesticides i abonaments que aquestes instal·lacions requereixen per al seu manteniment. Tsutomu (1991) indica que només al Japó s'utilitzen unes 3.500 tones anuals amb aquesta finalitat. Com és sabut, els fertilitzants s'evaporen i barregen amb l'aire causant irritació de pell, asma, èczemes i conjuntivitis als habitants de les poblacions que envolten aquests terrenys; o es filtren a la terra contaminant les mines d'aigua.

Un altre factor important en relació

amb pràctica d'activitats físiques i el medi ambient és l'alimentació. La ciència ha demostrat que la dieta i el rendiment físic estan íntimament lligades. Generalment, en parlar de dieta, els/les professors/res d'Educació Física esmenten la necessitat de menjar més equilibradament (amb poc greix i amb prou nivells d'hidrats de carboni, proteïnes, vitamines, minerals i fibra). Tanmateix, m'arriscaria a dir que pocs/poques es plantegen les possibles repercussions de diversos tipus d'alimentació tenen en el medi ambient. En els darrers anys, amb la major aflluència econòmica dels espanyols i el creixement demogràfic, el consum de carns i peixos ha augmentat en gran proporció. Amb aquest augment de la demanda, la producció ramadera s'ha disparat. Això, és clar, ha estat possible gràcies a l'ús de pinsos artificials i hormones. És un fet ben conegut que la demanda de productes ramaders contribueixen a la degradació del medi ambient per diverses raons. D'una banda, el gas matà ("olor de camp") emès pel bestiar boví i porcí contribueix a la contaminació atmosfèrica. D'altra banda, com és demanda hi hagi de carn, més terreny s'haurà de fer servir per a pastures, a costa dels boscos. Un clar exemple és l'arrasament definitiu de boscos i prats als altiplans castellans a causa de males pràctiques de pastura i abús ja al segle XV. Segons Zeigler (1986), l'abús de la Terra es va iniciar fa 8.000 anys amb els primers agricultors i ramaders.

Si bé el consum de carn té conseqüències per a la salut (l'augment del colesterol i àcid úric, entre altres) i per al medi ambient, el consum de peix també representa un problema ambiental. El peix és cada vegada més escàs per l'ús de xarxes de palangre i embarcacions més poderoses que, d'una banda, han facilitat la pesca, però d'altra banda, han causat danys irreparables al sistema ecològic marí a causa del nombre excessiu de captures. Per això, moltes espècies marines s'han extingit o estan en perill d'extinció.

Ann Steilhang. PÜRER, Karl. Àustria

El consum de productes agrícoles també té els seus problemes. La majoria d'aquests productes es produeixen en grans quantitats "gràcies" a l'ús de pesticides i abonaments. Com ja he dit anteriorment, els pesticides i abonaments contaminen el medi ambient (aire, terra i aigua) i interrompen el cicle vital animal (molts animals moren després de menjar-se altres animals i insectes que, alhora, han mort a causa de la ingestió de verí artificial). En molts casos, aquests productes químics afectes directament els consumidors humans, a curt o a llarg termini.

Alternatives crítiques per a l'ensenyament de l'Educació Física i l'Esport en relació amb els contextos econòmic, polític i ambiental

Simplement amb plantejar una crítica a nivell teòric no n'hi ha prou, al meu

parer, per solucionar cap problema. La crítica sense una alternativa constructiva és ineficax i vana. Per tant, la resta d'aquest article la dedicarà a presentar opcions i idees constructives que poden servir de guia, no com a canón, per als/a les professionals de l'Educació Física i l'Esport que vulguin adoptar un rol amb caràcter crític i cívic.

No cal dir que la meua proposta suposarà un esforç per a aquests/es professionals que va més enllà de les labors docents usuals. Reconec que les realitats diàries en l'àmbit de l'escola (la falta de reconeixement de la tasca del/de la professor/a d'Educació Física; l'escassetat de fons monetaris per establir nous programes o comprar el tan necessari equip i material; les característiques d'un alumnat que, ateses les presents circumstàncies socials i familiars en les quals molts viuen, cada dia sembla ser més rebel i despreocupat amb la seva educació), afegeixen ja de per si una gran sobrecàrrega

a les espatlles d'aquests/es professionals. Per això, proposar noves tasques a aquest rol docent ressaltant els problemes socials i del medi ambient, suposa per a mi un motiu de preocupació per l'alt nivell de compromís que comporta aquest rol i la dificultat de la posar-lo en pràctica.

Després de la presentació de la meua anàlisi, és fàcil deixar-se dur per les circumstàncies i pensar en termes fatalistes —la gravetat i la urgència de cercar solucions té el potencial de disminuir l'entusiasme que tenim per l'ensenyament—. Davant de problemes tan greus, molts/es es preguntaran, què podem fer? Tanmateix, el meu missatge no pretén ser pessimista ni desencorajador. Ans al contrari, la meua intenció és alertar els professionals de l'Educació Física i incitar una acció transformadora que transcendeixi el gimnàs i el camp d'esport cap a àmbits socials i ambientals més amplis. D'aquesta manera el professor i la professora d'Edu-

cació Física podrà reconsiderar les seves decisions i accions en termes morals i polítics i influir d'una manera positiva en les dels estudiants.

Si analitzem la història humana, ens adonarem que "un" (sí, una sola persona) té el poder de canviar el rumb de la societat i humanitat. Hitler (en l'aspecte més negatiu del meu argument) és un exemple clar d'aquest poder. En l'aspecte positiu Mohandas Gandhi, Martin Luther King, Mare Teresa, Mandela i Mao-Tse-Tung són exemples d'individus que, gràcies a la seva visió i perseverança, han canviat el destí de la humanitat. En el camp de l'Educació Física també tenim molts exemples d'activisme professional i social, i que si ells van ser capaços de crear canvis, també nosaltres tenim aquesta capacitat. Vull ressaltar que cap d'aquestes persones va néixer amb característiques diferents de les nostres. Moltes d'elles van néixer en famílies pobres i van viure en societats opressives. La majoria té un nivell d'intel·ligència similar al nostre. El que tenen en comú i el que les distingeix de la resta dels humans és el seu desig fort i abnegat de transformar una sèrie de condicions que ells van percebre com a injustes. Excepte Hitler, totes les altres persones van lluitar i encara lluiten no pel seu enaltiment sinó per millorar les condicions de vida dels altres i de futures generacions.

Amb això no vull dir que, com a professionals de l'Educació Física i l'Esport, tots hem de convertir-nos en Mandeles o Mares Teresa. Les meves paraules volen indicar que, com a humans i ciutadans/nes, tots tenim el poder de canviar les circumstàncies que ens envolten. Per tant, ens hem de preguntar com podem reconceptualitzar i transformar no solament l'àmbit de l'educació sinó també els nostres contextos social i ambiental. Malgrat la funció imprescindible dels/les professionals de l'Educació Física i l'Esport en el desenvolupament global de la "persona" a través d'habilitats i destreses motrius i sensorials bàsiques, del

control tònic del cos, i de l'orientació temporal i especial (Imbernon, 1992), segons el meu parer, aquest rol no ha d'acabar aquí.

El nostre rol ha de ser crític i social, reflexionant sobre i, ensenyament les interconnexions entre la nostra assignatura, els agents socials, polítics i econòmics, i el cos; i el medi ambient. Des d'aquesta perspectiva, les nostres tasques educativa i cívica són inseparables (Furlong & Carroll, 1990). Un exemple d'aquesta doble tasca en el gimnàs o al camp d'esports seria el d'ensenyar als nostres alumnes les incidències de la pràctica en la societat. Preguntes com Quins beneficis crea el futbol per a l'economia? Qui són els més beneficiats o perjudicats per aquest esport? Per què el futbol es televisa amb molta més freqüència que la gimnàstica rítmica o el bàsquet i per què generalment és el centre de les notícies esportives en els mitjans de comunicació? Per què el bàsquet femení té menys importància que el masculí? Com s'expliquen les diferències salarials entre atletes masculins i femenins si el "treball" i la capacitat de rendiment són similars entre els uns i els altres? Qui són els/les que practiquen activitats esportives en clubs privats de golf i tennis? Quina incidència, ja sigui de forma directa o indirecta, tenen aquests clubs privats en l'economia i la política? Quines són les causes del nostre "esperit competitiu" i quines conseqüències té això en les nostres vides? Quins paral·lelismes es poden traçar entre, diguem-ne, les Olimpíades de Barcelona i la Fira Internacional de Sevilla? De quina manera, i per què, s'utilitza l'esport per crear sentiments patriòtics en la nostra societat. Mitjançant aquesta interrogació crítica, connectant la política i l'economia amb l'esport i l'activitat física, podem ajudar els nostres estudiants a entendre millor les forces i els poders que tenen influència en les seves vides particulars i les seves relacions amb la societat.

Respecte del medi ambient i l'activitat, també podem crear una conscièn-

cia crítica en els educadors mitjançant el plantejament de temes amb un to contradictori i ètic. Per exemple, quines són les tensions morals que se li poden plantejar a una persona que és del "partit verd" a l'hora de jugar a golf o fer *mountain-bike* sabent els efectes negatius que aquestes pràctiques tenen per al medi ambient? Quines són les alternatives? En aquest sentit, una acció associada amb el nostre rol de professionals de l'Educació Física és promoure activitats físiques que a més de no perjudicar el medi ambient —activitats considerades de "baix impacte"— ajuden a reconstruir-lo (per exemple, el muntanyisme amb el propòsit de plantar arbres, netejar boscos i platges plens d'escombraries i restaurar zones erosionades). Alhora, ensenyar als nostres estudiants a iniciar accions transformadores de les institucions socials i polítiques i integrants en el procés democràtic podrien formar part de pràctiques escolars en el gimnàs. Aquestes podrien dur-se a terme a través d'accions democràtiques i campanyes socials (cartes a senadors/res, grups de pressió i manifestacions pacífiques (3), etc.) que ajudin tant a ciutadans/es com a representants dels governs locals, nacionals i internacionals a adonar-se de la necessitat de salvar el medi ambient.

A més de l'aspecte esportiu de l'Educació Física, les accions social i ecològica també poden desenvolupar-se en altres àrees d'aquesta assignatura. Per exemple, durant l'ensenyament de conceptes espacials i de l'entorn en l'Educació Física de Base, el professor/a podria parlar del medi ambient i de la nostra relació amb la Naturalesa. Així els/les estudiants podrien establir connexions entre les activitats al gimnàs i les activitats en el medi ambient. De la mateixa manera, el professor/a podria exposar certes facetes del currículum ocult (Fernández-Balboa, 1993; Kirk, 1992) tals com el sexisme, l'elitisme i la competició a l'hora d'ensenyar determinades habilitats motrius. Així, els alumnes aprendrien a establir llaços en-

tre els aspectes morals i d'ètica lligats a aquesta assignatura en relació amb determinats aspectes d'aquesta mena d'ambient social. Concretament, en analitzar el sexisme, alumnes i professor/a s'haurien de preguntar per què determinades activitats motores (com xutar) s'ensenyen més als nens que a les nenes, i per què el futbol és "cosa d'homes".

El caràcter tecnocràtic de l'Educació Física i la seva inferència en la manera que s'ensenya i desenvolupa aquesta assignatura són altres aspectes que el/la professor/a podria analitzar conjuntament amb els estudiants. McKay, Gore i Kirk (1990) han proposat una sèrie de preguntes amb aquesta finalitat, per exemple En quins termes es defineix la nostra assignatura? De quina manera es produeix i s'organitza el coneixement d'aquesta matèria? De quines maneres l'Educació Física suporta o es desvia e la ideologia social dominant? A quins sectors de la població se'ls margina mitjançant l'Educació física? Quines altres alternatives d'organització i ensenyament podríem adoptar en la nostra assignatura? Reflexionant sobre i responnent aquestes preguntes, podem trobar nous camins que potser sigui més beneficiosos per a la nostra societat.

Comentaris finals

En certa manera, el que estic proposant en aquesta article és que, ja que els humans hem creat unes circumstàncies que estan assolint límits perillosos i quasi irreversibles, com a humans tenim el deure de posar-hi solució, no només per al nostre benefici sinó també per al de les futures generacions. Penso que, atesa la nostra precària situació, continuar considerant-nos educadors/es d'una assignatura "especial" és un error. En primer lloc perquè, en aquest món cada dia més interconnectat i interdependent, els "especialismes" tenen poc sentit. Com hem vist, l'esport i l'activitat física estan íntimament

relacionats amb la política, l'economia i el medi ambient. En segon lloc, més que professors/es d'Educació Física i Esport, som ciutadans del món, i per això tenim una major responsabilitat que transcendeix les parets del gimnàs o de la pista. Segons Maxine Green (1986), nosaltres podem expandir el nostre rol educador mitjançant "el poder de les nostres passions, [la nostra] projecció cap al futur, i el [desig d'assolir] el més enllà" (p. 78).

Assolir "el més enllà", en la meua opinió, té dos significats importants. El primer és desenvolupar una entesa de les connexions entre els diferents ens socials i de la fragilitat i interdependència dels elements en la naturalesa (del medi ambient i dels ésser vius). El segon significat és adonar-nos que el nostre rol d'educadors/es ofereix grans oportunitats per influenciar positivament les vides de molts/es alumnes, els/les quals poden continuar i consolidar la nostra labor en els seus propis contextos. En la meua opinió, hem de dur a terme una labor docent que integri la nostra assignatura amb els altres aspectes socials i ecològics i que ajudi els/les nostres alumnes a albirar nous horitzons d'esperança.

Voldria tancar aquest capítol fent ressò de les paraules de Hanna Arendt: "La veritable educació és el procés pel qual decidim si estimem el món amb prou intensitat com per assumir la responsabilitat per ell i salvar-lo de la ruïna, atès que si no ho renovem, si no deixem que el nou i jove brolli, aquesta ruïna serà inevitable. La veritable educació també és el procés pel qual decidim estimar les futures generacions amb la suficient intensitat com per no negar-los el futur i, per tant, dedicar els nostres esforços a preparar-les perquè siguin capaces de continuar l'acció renovadora d'aquest món que a tots ens pertany a tots" (1961, p. 196). El nostre rol com a professionals de l'Educació Física i l'Esport també requereix aquesta mena de responsabilitat i respecte, mirant el present de forma crítica i forjant una visió clara d'un futur

millor. Potser si Descartes encara visqués, en lloc de dir: "Penso, doncs existeixo", al·legaria: "Canviem la nostra manera de pensar, o aviat no existirem".

Notes

(1) En nombroses ocasions, el resultat d'aquesta relació entre esdeveniment esportiu i l'economia és nefast —vegeu simplement les notícies per adonar-se del nombre de petites empreses proveïdores de material i serveis durant els Jocs Olímpics de 1992 que han anat a la fallida per falta de pagament dels seus clients.

(2) Encara que es digui que el perill d'una guerra nuclear ha desaparegut amb el col·lapse de la Unió Soviètica, no hem d'ignorar que les bombes atòmiques encara existeixen i que en lloc d'estar centralitzades en una superpotència, ara les posseeixen les líders de "ministats" amb un pasat polític dubtós i poca estabilitat governamental. Des d'aquest punt de vista, el perill encara és més evident.

(3) Una guia excel·lent per a l'educació de joves en l'organització de manifestacions pacífiques la podeu trobar en el llibre *Fighting Fair: Dr. Martin Luther King for Kids*, escrit per F. Schmidt i A. Friedman (1986) i publicat a Miami, Florida, USA, per la Grace Contrino Adams Peace Education Foundation.

Bibliografia

- ARENDR, H. *Between past and future*. New York: The Viking Press, 1961.
- BARBERO, J.L. "Dimensiones de lo deportivo", *Perspectivas de la Actividad Física y el Deporte*, 4, 23-26, 1990.
- BROWN, L., et. al. *State of the World: 1992*. New York: Norton & Co., 1992.
- DEVIS, J. "Presentación", del libro de D. Kirk, *Educación física y currículum*. Universitat de València, València, 1990.
- FERNANDEZ-BALBOA, J.M. "Sociocultural characteristics of the hidden curriculum in physical education", *Quest*, 45(2), 230-254, 1993.
- FURLONG, J.J.; CARROLL, W.J. "Teacher neutrality and teaching ethical connection", *Inquiry*, 8(3), 1, 17-22, 1991.
- GREENE, M. "From Thoughtfulness to critique: The teaching connection", *Inquiry*, 8(3), 1, 17-22.
- IMBERNON, F. "Reflexiones sobre la Educación Física y la reforma educativa", *Apunts Ed. Física i Esports*, 30, 69-70, 1992.
- KIM, T.D. "The golf republic", *Spring Water*, 1, 76-80, 1990.

- KIRK, D. "Physical education, discourse and ideology: Bringing the hidden curriculum into view", *Quest*, 44, 35-56, 1992.
- OLGE, G. *South Korea: Dissent within the economic miracle*. New Jersey: Zed Books Ltd., 1990.
- ORNSTEIN, R.; EHRLICH, P. *New world, new mind*. New York: Simon & Schuster, 1989.
- PLANA GALINDO, C. "El rol del profesor de Educación Física", *Apunts. Ed. Física i Esports*, 30, 58-63, 1992.
- MCKAY, J.; CORE, J.; KIRK, D. "Beyond the limits of technocratic physical education". *Quest*, 42(1), 52-76, 1990.
- MINSEOK, A. *The political economy of the golf boom in South Korea: Perceptions and interpretations of its sociocultural consequences*. Doctoral Dissertation, University of Northern Colorado, Greeley, USA, 1993.
- MINSEOK, A. *The 1988 Seoul Summer Olympic Games: A critical Commentary*. Master's Thesis. University of Illinois at Urbana-Champaign, USA, 1990.
- SCHMIDT, F.; FRIEDMAN, A. *Fighting Fair: Dr. Martin Luther King for Kids*. Miami, Florida: Grace Contrino Adams Peace Education Foundation, 1986.
- STODDART, B. "Wide world of golf: A research note on the interdependence of sport, culture and economy". *Sociology of Sport Journal*, 7, 378-388, 1990.
- THOMPSON, J.G. "Political and athletic interaction in Athens during the sixth and fifth centuries B.C." *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 59(3), 183-190, 1988.
- THOMPSON, J.G. "Ancient Sparta: Two phases of cultural and athletic development". *Canadian Journal of Sport*, 16(1), 57-66, 1985.
- TSUTOMU, K. "The political economy of golf", *Japan-Asia Quarterly Review*, 22(4), 47-54, 1991.
- ZEIGLER, E.F. "The influence of ecology on sport and Physical Education", *Assessing Sport and Physical Education: Diagnosis and projection*, pp. 370-390. Champaign, Illinois: Stipes Publishers, 1986.